

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

**СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
В РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
20 ЛИСТОПАДА 2020 РОКУ**

ХАРКІВ – 2020

УДК 37.015.31:316.42
ББК 74.60
С91

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 7 від 19.11.2020 р.).

Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 20 листопада 2020 р. / за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. 125 с.

Збірка містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої сучасним проблемам професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі, реаліям і тенденціям розвитку професійної діяльності фахівців соціальних інституцій з вирішення актуальних проблем соціальної роботи.

Матеріали представляють інтерес для науковців і практиків у галузі соціальної і соціально-педагогічної діяльності, науковців-початківців (здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів спеціальності «Соціальна робота») й практиків – фахівців соціальних інституцій.

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, 2020.
© Кафедра соціальної роботи і соціальної
педагогіки, 2020.
© Васильєва М.П., 2020.

Буйницька М.М. ЗДАТНІСТЬ ДО САМОМЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ВАЖЛИВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	36
Буркова М.В. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ – ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНОГО ЗАКЛАДУ.....	38
Ван Юйхун СОЦІАЛЬНА РОЛЬ МУЗИКИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	43
Владимиров Д.І. ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ ЗАСОБАМИ АНІМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	44
Галас Т.В. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	47
Герасименко А.Ю. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО КОРЕКЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	50
Гольфельд Т.Г. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ У ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ.....	54
Дерев'янка Г.О. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	57
Довбня О.В. ПРОГРАМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	61
Комишан Т.О. КОМПЛЕКС ЗАСОБІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗДО.....	64
Куряча С.В. ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	67
Літвиненко Ю.С. ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ.....	73
Ліщина Ю.А. ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	78
Павлюченко С.Ю. АНАЛІЗ ДОСВІДУ ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ПІДЛІТКАМИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	81

Довбня О.В.
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПРОГРАМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Василенко О.М.

Анотація. У статті розглянуто взаємозв'язок і суть понять «агресія», «наси́льство» «бу́лінг», «профі́лактика бу́лінгу». Представлена програма профілактики булінгу серед молодших підлітків в закладах загальної середньої освіти як комплексна, гнучка і варіативна за такими напрямками: діагностичний, інформативний, превентивний, корекційний, дозвіллевий, трудовий, фізичний. Розроблені профілактичні заходи спрямовано на усунення інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють булінг в учнівському середовищі.

Ключові слова: булінг, профілактика, молодший підліток, програма, соціальний працівник, профілактичний захід.

Dovbnya O.V. Program of Social and Pedagogical Activities for Bullying Prevention Among Young Adolescents in General Secondary Education Institutions

Abstract. The article considers the relationship and essence of the concepts of «aggression», «violence», «bullying», «bullying prevention». The program of bullying prevention among younger teenagers in general secondary education institutions is presented as complex, flexible and variable in the following areas: diagnostic, informative, preventive, corrective, leisure, labor, physical. Developed preventive measures are aimed at eliminating informational, pedagogical, psychological, organizational factors that cause bullying in the student environment.

Keywords: bullying, prevention, junior teenager, program, social worker, preventive measure.

Актуальність теми. В сучасному суспільстві поширюються прояви шкільного насильства, і особливо це спостерігається в освітніх закладах серед підлітків.

Шкільне насильство як наукова проблема була об'єктом досліджень Д. Ольвеус, К. Лагерспетц, А. Пікас (психологічна природа цькування); М. Алексеєнко, Д. Дікова-Фаворська, О. Дубровська, В. Жуковський, З. Карпенко, Е. Кіричевська (соціально-педагогічна корекція, реабілітація та профілактики поведінкових девіацій); Р. Новако, Д. Ольвеус, А. Пікас, Е. Роланд, Е. Руланн, К. Салміваллі, П. Хайнеманн (профілактика шкільного насильства). Аналіз наукової літератури свідчить, що соціально-педагогічний аспект шкільного насильства (булінг) потрібно вивчати, і в працях усіх дослідників переконливо доводиться, що ця проблема потребує фахової допомоги. Наразі недостатньо дослідженими є питання соціально-педагогічної профілактики булінгу в шкільному середовищі.

Актуальність такого явища як булінг зумовила необхідність системного підходу до профілактики насильства та булінгу у закладах загальної середньої освіти і розробки програм соціально-педагогічної діяльності.

Мета: На основі аналізу наукової літератури і педагогічної практики розробити програму соціально-педагогічної діяльності з профілактики булінгу серед молодших підлітків у закладах загальної середньої освіти

Виклад основного матеріалу. Булінг, згідно визначення CDC (Centers for Disease Control and Prevention) – це будь-яка агресивна поведінка однієї людини чи групи людей, які

не є родичами жертви, що повторюється неодноразово або має очевидні передумови для повторення. Науковці розглядають булінг як: свідоме, тривале насильство, що не носить характер самозахисту і виходить від однієї або декількох осіб (І.Бердишев); залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і тим самим підпорядкувати його собі (І. Кон). Як бачимо, що поняття булінг пов'язано з насильством, агресією, третирування («виявляти зневагу до когось, поводитися безцеремонно, не зважати на чийсь думку»), цькування («переслідувати кого-небудь різними нападами, наклепами і т. ін., знущатися з когось»). Отже, усі ці поняття відображають різні аспекти такого явища, як булінг.

Л. Волинець відокремлює такі причини булінгу в шкільному середовищі: боротьба за лідерство; зіткнення різних субкультур, цінностей, поглядів і невміння толерантно ставитися до них; агресивність і віктимність; наявність у дитини психічних і фізичних вад; заздрість; відсутність предметного дозвілля.

За О. Безпалько профілактика – це напрям соціально-педагогічної діяльності, що передбачає комплекс соціальних, економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі. Автор наголошує, що профілактика ґрунтується на своєчасному виявленні та виправленні негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють відхилення в психологічному та соціальному розвитку дітей і молоді, в їхній поведінці, стані здоров'я, а також в організації життєдіяльності та дозвілля.

Отже, профілактика булінгу в закладі загальної середньої освіти важлива складова професійної діяльності соціального працівника. Профілактика спрямована на: своєчасне виявлення булінгу у шкільному середовищі; виявлення об'єктивних причин булінгу; соціально-педагогічну підтримку дитини, яка стала жертвою, підвищення рівня її самооцінки; корекційна робота з «кривдниками, булерами»; робота з педагогічним колективом, який схильний навмисно «не помічати» прояви булінгу чи ігнорує їх; робота з батьками з метою інформування та вироблення спільної стратегії, щодо допомоги постраждалої дитині.

Аналіз досліджень (Л.Лушпай, В.Петросянц, І.Сидорук) [1, 2, 3], вітчизняного досвіду профілактики булінгу в закладах загальної середньої освіти дозволив виявити, що подолання такого складного явища, як шкільний булінг, можливо лише при умові комплексного підходу, при якому головними суб'єктами соціально педагогічної діяльності стають сам дитячий колектив, батьки, адміністрація школи.

На основі аналізу наукових досліджень (О. Безпалько, Л. Волинець, Л. Лушпай, І. Сидорук) [1, 3] було розроблено програму соціально-педагогічної діяльності з профілактики булінгу серед молодших підлітків у закладах загальної середньої освіти. Мета програми: своєчасне виявлення та виправлення негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють булінг в учнівському середовищі.

Програма соціально-педагогічної діяльності з профілактики булінгу є комплексною та охоплює всіх учасників навчально-виховного процесу: молодших підлітків, учителів, класного керівника, психолога, батьків. Соціально-педагогічна робота в рамках цієї програми здійснюється за такими напрямками: діагностичний, інформативний, превентивний, корекційний, дозвіллевий, трудовий, фізичний. Профілактична робота з учасниками навчально-виховного процесу здійснюється на трьох рівнях: загальношкільному, груповому (на рівні класу) та індивідуальному.

Охарактеризуємо напрями реалізації програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики булінгу.

При проведенні діагностичного напрямку з метою моніторингу ознак, особливостей та причин булінгу були застосовані такі методики: Опитувальник Басса-Дарки на рівень агресивності; Методика діагностики за Кондашом на тривожність і страх; Соціометрія

Дж. Морено – виявлення взаємовідносин у класі; Анкетування «Визначення толерантності»; Тест «Тактика поведінки в конфліктах».

За інформаційним напрямом було проведено з учнями лекція «Булінг його суть», Брейн Ринг «Міф і реальність про булінг». Превентивний напрям містив такі заходи: тренінг «Скажи ні», «Я відповідальна людина», «Мої друзі», «Я в колективі».

Корекційний напрям було спрямовано на формування основ захисту себе від булінгу «Куди/до кого можна звернутися за допомогою в ситуації булінгу», тренінг «Конфлікт. Вирішення конфліктів мирним шляхом», тренінг «Профілактика булінгу в учнівському середовищі», перегляд відео та презентацій «Булінг в школі. Як його розпізнати», «Кібербулінг або агресія в Інтернеті», диспут-конкурс «Ми змінимо світ від насильства», конкурс-виставка плакатів на тему «Шкільному булінгу скажемо – Ні».

Також було розроблено відеолекторій «Що таке булінг?», лекція-семінар «Булінг. Причини та наслідки», бесіди «Протидія булінгу в дитячому середовищі», «Як протистояти образам», «Всі ми люди, отже ніхто не повинен бути пригнобленим», індивідуальні бесіди «Ти унікальний», «Ти маєш великий потенціал», «Я твій друг», тренінг «Моя самооцінка», відеолекторій «Відповідальність перед судом, булінг також злочин», психологічна рефлексія «Хто ми? Люди чи звірі?».

Отже, оскільки передбачає поєднання різних форм роботи: бесід, відеолекторій, виставок, тренінгових занять, а також у всеохоплюваності – залучаються всі учні школи, педагоги, батьки та громадське самоврядування. Такий захід сприяє кращому усвідомленню учнями своїх прав, свобод та обов'язків, розвиває розуміння та повагу до відмінностей між людьми, інформує про сутність та види булінгу, його наслідки, та до яких фахівців дитина може звернутись, якщо вона стала жертвою.

Для батьків було розроблено Лекції «Булінг. Причини та наслідки», «Досвід протидії булінгу у шкільному середовищі», методичний семінар «Як розпізнати, що дитина стала жертвою булінгу», «Екстрене втручання у булінгову ситуацію».

Впровадження програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики булінгу було сформульовано в школярів поняття про булінг, психологічні конфлікти та способи їх розв'язання; розвинено комунікативну компетентність, навички самоконтролю, вміння запобігати конфліктам та конструктивно вирішувати конфліктні ситуації; виховано терпимість, співпереживання; толерантне ставлення до оточуючих; залучено до фізичної, трудової та позашкільної діяльності, ведення здорового способу життя.

Висновки. Таким чином, розроблена програма профілактики булінгу серед молодших підлітків в закладах загальної середньої освіти характеризується як цілеспрямована, комплексна, гнучка і варіативна, на меті якої є виявлення та виправлення негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють булінг в учнівському середовищі. Впровадження профілактичних заходів сприяло позитивним змінам в мікросередовищі учнів. Якісно та кількісно зросли показники згуртованості дитячого колективу, зменшився відсоток дітей, яким було не комфортно у класі.

До перспективного напрямку дослідження можна віднести питання підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики булінгу в мікросередовищі.

Список використаних джерел:

1. Лушпай Л. І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії). Київ, 2010. С. 126–131
2. Петросянц В. Р. Проблема буллинга в современной образовательной среде. *Вестн. ТГПУ*. 2011. Вып. 6 (108). С. 151–154.
3. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Соціальна педагогіка*, 2005р. С.5.